

**ТРУДОВЕ ПРАВО,
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

УДК 349.2:351.74(477)

КОЛОМОЄЦЬ П.В.

**ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

У статті досліджуються проблеми визначення змісту та сутності механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських. У результаті дослідження автором було виведено доктринальне поняття механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських, а також наведено його структуру. Встановлено, що це явище являє собою систему офіційних законодавчих актів національної та міжнародної правової системи, в яких закріплено гарантії реалізації трудових прав працівників поліції, а також спеціальних юридичних засобів та способів, за допомогою яких такі гарантії забезпечуються та приводяться до дії.

Ключові слова: гарантії реалізації трудових прав, працівники поліції, механізм правового регулювання, проходження служби, трудово-правовий статус.

В статье исследуется проблема определения содержания и сущности механизма правового регулирования гарантий реализации трудовых прав полицейских. В результате исследования автором было выведено доктринальное понятие механизма правового регулирования гарантий реализации трудовых прав полицейских, а также определена его структура. Установлено, что данное явление представляет собой систему официальных законодательных актов национальной и международной правовой системы, в которых закреплены гарантии реализации трудовых прав работников полиции, а также специальных юридических средств и способов, с помощью которых подобные гарантии обеспечиваются и приводятся в действие.

Ключевые слова: гарантии реализации трудовых прав, работники полиции, механизм правового регулирования, прохождения службы, трудово-правовой статус.

The article explores the problem of determining the content and essence of the mechanism of legal regulation of guarantees for the exercise of labor rights of policemen. As a result of the research, the author deduced the doctrinal concept of the mechanism of legal regulation of guarantees for the exercise of labor rights of policemen, and also determined its structure. It is established that this phenomenon is a system of official legislative acts of the national and international legal system, which fixes guarantees for the implementation of labor rights of police officers, as well as special legal means and ways by which such guarantees are provided and put into effect.

Key words: guarantees of realization of labor rights, police officers, mechanism of legal regulation, service passage, labor legal status.

Вступ. Проблематика правового регулювання трудових правовідносин у діяльності державних службовців завжди характеризувалася високим рівнем актуальності, адже трудово-правовий статус таких суб'єктів має дворівневу нормативну основу. Найбільш яскраво цей факт проявлявся під час дослідження трудових прав працівників міліції. На сьогодні цей орган припинив

© КОЛОМОЄЦЬ П.В. – провідний фахівець відділу організаційно-аналітичної роботи та контролю (Харківський національний університет внутрішніх справ)

своє функціонування та йому на заміну було створено принципово нове відомство – Національна поліція України. Хоча останнє не є нащадком міліції, нормативне підґрунтя Національної поліції все ще до кінця не вироблено. Багато питань, безпосередньо пов'язаних із діяльністю працівників поліції, регулюються застарілими офіційними актами. З іншого боку, Нацполіція працює у нашій країні тривалий час. Тож більшість правових інститутів, пов'язаних з її діяльністю, впевнено розвиваються. Це, наприклад, стосується питання забезпеченості трудових прав поліцейських як суб'єктів трудової галузі права України.

Постановка завдання. Враховуючи важливість вказаного аспекту, мета статті полягає у розгляді сутності механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських та формуванні його структури.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблемами визначення змісту та сутності механізму правового регулювання гарантій у трудових правовідносинах займалися С.С. Алексєєв, В.С. Венедіктов, Б.О. Горохов, М.І. Іншин, О.М. Куракін, А.В. Малько, К.Ю. Мельник, О.І. Осауленко, Ю.І. Римаренко, А.С. Піголкін, С.О. Погрібний тощо. Але праці вказаних науковців здебільшого мають загальнотеоретичний характер. Ми ж, у свою чергу, спробуємо більш предметно торкнутися такої правової категорії, як механізм правового регулювання.

Результати дослідження. Перш ніж висвітлити безпосередньо тематику дослідження, необхідно з'ясувати сутність механізму правового регулювання в його класичному вигляді. Звичайно, якогось суворого законодавчого визначення чи регламенту це правове явище не має, однак, незважаючи на це, теоретикам права вдалося знайти його основу та опрацювати поняття. Наприклад, С.С. Алексєєв розуміє механізм правового регулювання як нормативний організаційний вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів, з метою упорядкування зазначених відносин і відповідно до суспільних потреб [1, с. 5; 2, с. 9]. Дещо інший погляд на вказану проблематику має Ю.І. Римаренко, який вбачає у правовому регулюванні форму соціального реагування відповідно до вимог норм права, засновану на усвідомленні суб'єктами права своїх прав та обов'язків [15, с. 752]. Ширше визначення категорії дає у своїх працях А.С. Піголкін. На його думку, правове регулювання являє собою всі форми впливу права на громадське життя: видання норм права, загально-виховний вплив права, здійснення правових приписів у конкретних діях суб'єктів права, забезпечення виконання цих приписів, тобто саму правомірну поведінку, а також все те, що створює основу й передумову для такої поведінки, забезпечує її [12, с. 26; 4, с. 20]. Доцільно також представити науковий погляд О.І. Осауленка, який вказує на те, що правове регулювання включає в себе не будь-яку владну діяльність уповноважених на те органів і посадових осіб, а лише ту, що має на меті спрямувати в чітко визначене русло поведінку учасників суспільних відносин, упорядкованих за допомогою норми права і базованих на ній індивідуальних актів [11, с. 121].

Звичайно, вказаний механізм координації здобуває дещо ширшу дефініцію та сферу дії, якщо мова йде про забезпечення діяльності окремих груп працівників. У цьому конкретному випадку ми говоримо про реалізацію трудових прав працівниками Нацполіції та юридичні гарантії їх праці. Ця сфера є досить широкою та характеризується численними проблемами, зважаючи на те, що Національна поліція України є порівняно молодим правоохоронним органом.

Будемо стверджувати, що механізм правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських – це система відповідних правових актів, в яких ці гарантії закріплено, а також спеціальних юридичних засобів та способів, за допомогою яких вони забезпечуються. Головною особливістю механізму правового регулювання в цій сфері є його двоякий характер. Іншими словами, існує два нормативних рівні, які координують трудові відносини, суб'єктами яких є працівники поліції. Загалом їх існування є логічним аспектом, адже робота в поліції спрямована на служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидію злочинності та підтримку публічної безпеки і порядку [14].

Водночас, коли йдеться про правове регулювання гарантій реалізації поліцейськими їх трудових прав, у цьому питанні не може бути подвійності. Тобто трудові права мають забезпечуватися єдиною нормативною системою і лише доповнюватися спеціальною базою нормативних актів. Таку ж позицію закріплено у ст. 4 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпПУ), згідно з положеннями якої законодавство про працю складається з Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства України, прийнятих до нього [7]. Якщо взяти до уваги правову основу діяльності поліцейських, визначену Законом України «Про Національну поліцію», то її утворюють: Конституція України, міжнародні договори

України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України, акти Президента України та постанови Верховної Ради України, прийняті згідно з Конституцією та законами України, акти Кабінету Міністрів України, а також видані згідно з ними акти Міністерства внутрішніх справ України, інші нормативно-правові акти [14]. На перший погляд, юридична основа гарантій загалом збігається, але на практиці непоодинокими є випадки, коли положення спеціального законодавства суперечить положенням КЗпПУ. Наприклад, деякі гарантії та механізми реалізації поліцейськими прав як суб'єктами трудового права своїх законних інтересів передбачені нормами КЗпПУ, водночас у спеціальному законодавстві такі механізми та гарантії відсутні чи взагалі визначено зовсім інший порядок регулювання відповідних питань, що є неприпустимим.

Правове регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських включає в себе такі сукупні частини, як і однойменний механізм у його класичному вигляді, але зміст зставних елементів в обох випадках різниться. У чинній законодавчій базі, як ми розуміємо, поняття, а тим більше переліку аспектів, які входять до структури правового регулювання, немає, бо ця категорія є суто теоретичною. Тож доцільно керуватися науковими поглядами вчених, аналізуючи систему вказаного механізму. Зокрема, на думку С.О. Погрібного, структуру механізму правового регулювання в його класичному вигляді становлять такі елементи:

- норми відповідної галузі права;
- юридичні факти;
- виникнення прав та обов'язків (правовідносини);
- реалізація норм права, а також суб'єктивних прав та обов'язків;
- захист суб'єктивних прав та законних інтересів учасників правовідносин за умови їх порушення [13; 3, с. 89].

Представлена структура механізму правового регулювання заслуговує на увагу, однак, на нашу думку, вона є не повною. Більш змістовний вигляд має модель досліджуваного механізму, подана О.М. Куракінім. Він вважає, що до структури механізму правового регулювання входять:

- норми права – безпосередній регулятор поведінки суб'єктів конкретної галузі права, що наділяє їх визначеним обсягом взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків;
- нормативно-правовий акт, тобто сукупність об'єднаних єдиним об'єктом та сферою застосування правових норм;
- юридичний факт;
- правові відносини, складені між суб'єктами відповідної галузі;
- тлумачення права – діяльність із визначення змісту норми права у разі її незрозумілості чи невідповідності вимогам юридичної техніки;
- реалізація права;
- правосвідомість, усвідомлення суб'єктами правових приписів;
- правова культура, яка проявляється у спілкуванні та поведінці суб'єктів взаємодії і формується під впливом системи культурного та правового виховання, навчання;
- правомірна поведінка, тобто діяльність суб'єктів права, яка відповідає нормам конкретної галузі;
- протиправна поведінка та юридична відповідальність [9, с. 47].

Цей науковий погляд найбільш повно розкриває структуру механізму правового регулювання. Водночас у контексті нормативного управління гарантій реалізації трудових прав поліцейських представлена система не є актуальною. Крім того, вона суперечить визначенню цього механізму, поданому вище. Таким чином, з огляду на особливості трудового права та діяльності Нацполіції, механізм правового регулювання юридичних гарантій у цій сфері має свою специфіку, яка прямо відображається на його структурі. Остання включає в себе такі елементи:

- 1) інститути та норми трудового права, які, в свою чергу, створюють правовий статус суб'єктів трудових правовідносин у сфері діяльності Нацполіції;
- 2) галузеві нормативно-правові акти;
- 3) способи та засоби забезпечення гарантій реалізації трудових прав поліцейських;
- 4) юридична відповідальність за протидію у реалізації гарантій або свідоме порушення прав співробітників Національної поліції у сфері праці.

Цей погляд на структуру досліджуваного механізму виражає наукове переконання про те, що механізм правового регулювання у зв'язку з будь-яким об'єктом регулювання являє собою суто нормативне явище, тобто сукупність юридичних аспектів, виражених у конкретних формалізованих офіційних актах: Конституції, кодексах, законах, підзаконних

актах тощо. Для більш детального розуміння механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських необхідно розглянути кожен представлений елемент його структури окремо. При цьому норми, інститути та офіційні акти трудового права доцільно аналізувати у комплексі, адже ці форми вираження цієї юридичної галузі є взаємопов'язаними між собою.

Ключове місце у структурі механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських відводиться Конституції України. По-перше, вона є основним та найвищим законом нашої держави, по-друге, в ній містяться норми, які регулюють правовідносини праці. Таким чином, Конституція України є структурним елементом механізму правового регулювання досліджуваних гарантій. Зокрема, ст. 43 Основного Закону говорить, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. У цій же нормі закріплено заборону примусової праці [8]. По суті, ст. 43 Конституції є головним джерелом трудового права загалом, адже саме на її основі ця галузь існує та функціонує у нашій державі. У контексті правового регулювання гарантій поліцейської діяльності норма Основного Закону також відіграє вагомe значення. Цей факт проявляється в тому, що представлена стаття визначає низку гарантій трудової діяльності поліцейських, наприклад, можливість праці у поліції, належні умови праці та її добровільний характер. Механізм правового регулювання у цьому разі проявляється в тому, що включення відповідних гарантій у норми Конституції вже забезпечує їх, адже вони існують на найвищому законодавчому рівні.

Вагомим законодавчим базисом правового регулювання у сфері права та поліцейської діяльності є низка міжнародних актів, котрі ратифіковані Верховною Радою України. Безумовно, найбільш авторитетною серед них є Загальна декларація прав людини, у ст. 23 якої вказано, що кожна людина має право на працю, вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці та захист від безробіття. Крім того, кожен, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю; кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування людини та її сім'ї і в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення [5]. Наряду з положеннями Загальної декларації прав людини, в законодавстві у галузі трудового права також імплементовано норми низки інших міжнародно-правових актів, наприклад, актів Міжнародної організації праці.

Нині в Україні ратифіковано конвенції вказаної організації, а саме: Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються; Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі; Про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця; Про захист заробітної плати тощо. У сукупності з Конституцією України положення цих міжнародних актів створюють певні стандарти праці, якими не можна знехтувати під час формування національного законодавства.

Наступним елементом механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських, якщо брати до уваги саме нормативно-правову складову частину, є вказаний раніше КЗпПУ. Якщо Конституція є гарантом права на працю взагалі, то положеннями Кодексу закріплюється, яким чином трудова діяльність організовується в Нацполіції зокрема. Крім того, усі інші нормативні акти, незалежно від їх ієрархічної приналежності у правовій системі, не мають суперечити КЗпПУ, як і Основному Закону. Положення Кодексу закріплюють велику кількість юридичних гарантій реалізації трудових прав поліцейських та інших категорій працівників, а також способи та засоби, які забезпечують їх дію. Незважаючи на особливості поліцейської служби, норми КЗпПУ поширюються на правовідносини, що виникають у зазначеній сфері. Адже у ст. 3 Кодексу вказується, що законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором із фізичними особами [7]. Водночас, як було вже зазначено нами раніше, КЗпПУ допускає регулювання трудових відносин іншими юридичними актами, але останні при цьому мають відповідати його положенням. Цей факт дає змогу говорити про ще один елемент механізму правового регулювання гарантій реалізації поліцейськими своїх трудових прав – спеціальне законодавство.

Таким чином, правове регулювання трудових відносин працівників поліції спеціальними нормативними актами, на кшталт Закону України «Про Національну поліцію», та відомчими наказами, постановами тощо є цілком законним. При цьому у положеннях останніх офіційних документів закріплено численні гарантії реалізації поліцейськими їхніх трудових прав на різних етапах проходження служби. Отже, першими елементами механізму їх правового регулювання є норми та інститути, що містяться у Конституції України, міжнародно-правових та інших офіційних актах національної системи законодавства.

Ще одним структурним елементом механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських є юридичні засоби та способи, або ж методологічна база, за допомогою якої забезпечується реальна дія гарантій у трудових правовідносинах. Юридичні засоби безпосередньо пов'язані з іншими визначеними частинами механізму правового регулювання, а саме: нормативними актами, правовими нормами та інститутами, які виступають легальним підґрунтям застосування методологічної бази. Крім цього, у положеннях законодавства визначені суб'єкти реалізації відповідних способів та засобів забезпечення гарантій реалізації трудових прав, тобто ті учасники трудових відносин, які є уповноваженими на здійснення юридично значимих дій. У такому разі представлені юридичні явища постають у вигляді нормативно визначених «важелів» впливу, які мають реальний вираз, суб'єктний та об'єктний склад, а також певні рамки реалізації.

Ще одним елементом механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських є юридична відповідальність. З цього приводу М.І. Іншин вказує, що це явище являє собою передбачений нормами трудового права і забезпечуваний у необхідних випадках заходами з його реалізації особливий правовий стан правопорушника й уповноваженої особи, що реалізується в охоронних правовідносинах і виявляється в обов'язку правопорушника, незалежно від його бажання дати звіт про свої неправомірні дії і зазнати обмежень, встановлених санкцією, а також у праві уповноваженої особи вимагати звіту щодо неправомірної поведінки і застосувати у необхідних випадках санкції [6, с. 472; 10, с. 418]. У рамках регулювання гарантій реалізації трудових прав співробітниками поліції юридична відповідальність може мати місце в тих випадках, коли один з учасників правовідносин праці свідомо порушує права інших суб'єктів або ж перешкоджає дії юридичних гарантій, наприклад, нехтуючи необхідністю їх реалізації чи фактом існуванням загалом. У рамках трудового права до порушників можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності. Однак, за певних випадків порушення трудових прав можуть приймати забарвлення адміністративних правопорушень чи злочинів, що автоматично викликає дію норм адміністративного чи кримінального законодавства.

Висновки. Проаналізувавши численні наукові погляди вчених, а також чинну нормативно-правову базу, ми вивели доктринальне поняття механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських, а також розібрали його структуру. Це явище являє собою систему офіційних законодавчих актів національної та міжнародної правової системи, в яких гарантії реалізації трудових прав працівників поліції, інших категорій суб'єктів трудової галузі права закріплено, а також спеціальних юридичних засобів та способів, за допомогою яких такі гарантії забезпечуються та приводяться в дію. Варто зазначити, що правове регулювання в такому разі має відповідні особливості, які зумовлено специфікою об'єкта, на який спрямовано регулювання. Цей аспект має найбільший прояв у структурі механізму, яка включає відмінні від класичної системи елементи. Зокрема, до структури механізму правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських входять: інститути, правові норми, нормативні акти трудової галузі, способи і засоби забезпечення гарантій, а також юридична відповідальність. Крім цього, досліджуваний механізм правового регулювання характеризується також рядом інших особливостей:

- 1) він є явищем, похідним від конституційних принципів законності та верховенства права, які закріплено у найвищому офіційному акті держави;
- 2) правове регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських ґрунтується на положеннях норм загального та спеціального законодавства;
- 3) юридична відповідальність як елемент правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських у сфері праці не обмежується дисциплінарним видом, адже певні порушення у цій галузі також можуть спричинити дію норм адміністративного та кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М., 1966. 187 с.
2. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 7–10.
3. Гриняк А.Б. Структура механізму правового регулювання підрядних договірних відносин. Вісник Академії адвокатури України. 2012. № 2(24). С. 89–95.
4. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19–23.
5. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 89.
6. Іншин М.І. Юридична відповідальність та інші примусові заходи у трудовому праві: навчальний посібник. Х., 2012. 495 с.
7. Кодекс законів про працю: закон України. Відомості Верховної Ради. 1971. № 50. Ст. 375.
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 1. С. 46–49.
10. Овсянко Д.С. Поняття відповідальності у трудовому праві. Митна справа. 2014. № 6 (96). С. 417–421.
11. Осауленко О.І. Конституційні основи формування змісту та системи правового регулювання статусу засуджених до позбавлення волі та їх втілення в законодавстві України (загальнотеоретичні питання): дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.02. Київ, 1997. 204 с.
12. Пиголкин А.С. Формы реализации норм общественного права. Советское государство и право. 1963. № 6. С. 26–36.
13. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 412 с.
14. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
15. Римаренко Ю.І. Правове регулювання. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ, 2003.